

УДК 347.1+347.9

НЕСКОРОДЖЕНА Лариса,

к. ю. н., доцент, доцент кафедри міжнародного приватного,
комерційного та цивільного права КНТЕУ

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ТА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Проаналізовані важливі нормативно-правові акти цивільного та цивільного процесуального законодавства України. Запропоновано при їх гармонізації враховувати Директиви та Регламенти Європейського Парламенту та Ради.

Ключові слова: гармонізація, цивільне законодавство, цивільне процесуальне законодавство, судова реформа, судовий захист.

Нескороджена Л. Гармонизация гражданского и гражданского процессуального законодательства. Проанализированы важные нормативно-правовые акты гражданского и гражданского процессуального законодательства Украины. Предложено при их гармонизации учитывать Директивы и Регламенты Европейского Парламента и Совета.

Ключевые слова: гармонизация, гражданское законодательство, гражданское процессуальное законодательство, судебная реформа, судебная защита.

Постановка проблеми. Аналіз судової практики в Україні доводить, що на практиці одні й ті самі справи суди розглядають по-різному. При цьому категорії справ також різні та стосуються різних аспектів життя: права власності, поділу спільної сумісної власності, договірних відносин тощо. Як приклад, можна навести рішення Конституційного Суду України (КСУ) по справі № 17-рп/2012 від 19 вересня 2012 р., в якому зазначається, що при розгляді питання щодо статутного капіталу та майна приватного підприємства, сформованих за рахунок спільної сумісної власності подружжя, статутний капітал та майно приватного підприємства є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя [1]. Аналогічне рішення прийняв і Верховний Суд України (ВСУ) у справі № 6-21цс15 [2]. Разом з тим, є кардинально інші судові рішення. Судова палата у цивільних справах ВСУ в справі № 6-79цс13 зазначила, що майно фізичної особи – підприємця, яке придбане та використовується в його підприємницькій діяльності з метою одержання прибутку, слід розглядати як його особисту приватну

власність, відповідно до ст. 57 Сімейного кодексу України (СК України), а не як об'єкт спільної сумісної власності подружжя, який підпадає під регулювання ст. 60, 61 СК України [3]. Отже, наразі в країні постала нагальна потреба гармонізувати норми цивільного та цивільного процесуального законодавства для однакового розуміння та застосування норм закону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні питання гармонізації цивільного та цивільного процесуального законодавства України, обумовленого необхідністю однакового розгляду цивільних справ судами, досліджували багато науковців. Тенденції розвитку цивільного процесу в умовах глобалізації, його значення у гармонізації цивільного процесуального права вивчав О. Комаров [4]. Порівняльну характеристику гармонізації та уніфікації цивільного та цивільного процесуального законодавства здійснив В. Терехов [5]. Основні засади та складові елементи механізму гармонізації національного законодавства проаналізувала Н. Пархоменко [6]. Підґрунтя для проведення національних реформ процесуального законодавства з метою наближення до тих процесуальних систем, що існують в інших країнах, як запоруку успішної інтеграції у світове співтовариство досліджував В. Бобрик [7]. Особливості гармонізації цивільного процесуального законодавства України та ЄС у контексті забезпечення конституційного права на судовий захист проаналізував В. Бонтлаб [8]. Теоретичні і практичні питання гармонізації законодавства у зв'язку зі здійсненям європейської інтеграції на конкретних прикладах положень установчих договорів про Європейський Союз та його функціонування, актів інститутів Євросоюзу про гармонізацію законодавства дослідив В. Муравйов [9]. Питання співвідношення Цивільного кодексу України (ЦК України) та Господарського кодексу України (ГК України) у врегулюванні корпоративних відносин дослідила Н. Кузнецова [10].

Метою статті є вивчення загальнотеоретичних питань здійснення гармонізації цивільного та цивільного процесуального права України.

Матеріали та методи. Використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ: аналізу та синтезу, системного підходу, тлумачення норм, формально-логічний, системно-функціональний, порівняльно-правовий та узагальнення. Головні положення та висновки дослідження ґрунтуються на аналізі ЦК та Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України), законодавчих актів, вітчизняної та зарубіжної наукової літератури.

Результати дослідження. Науковці здебільшого розглядають гармонізацію законодавства в аспекті приведення до єдності норм міжнародного права і внутрішнього права певної країни, адже цивільне судочинство і судове правозастосування повинно відповідати викликам сучасності щодо забезпечення справедливого розгляду справ відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [11]. Однак варто погодитися з точкою зору Н. Кузнецової, яка

зазначає, що у більш широкому розумінні гармонізація законодавства – це усунення проблематичних невідповідностей між національними законами. При цьому не варто створювати абсолютно однакові законодавчі положення, слід щоб прийняті закони органічно поєднувалися один з одним та вписувалися в єдині рамки та стандарти [12, с. 67]. Гармонізація дає змогу досягти функціональної рівноваги правових актів, забезпечити той ступінь їх збалансованості між собою, яка, в кінцевому підсумку, дозволяє правовій системі функціонувати і розвиватися у визначеному напрямку [13, с. 15].

Гармонізація законодавства – юридично значима діяльність держави, яка виявляє наявність у законах тих якостей, які дозволяють їм найбільш успішно регулювати найважливіші питання суспільного життя, встановлювати права і обов'язки громадян [14, с. 43]. Суть гармонізації полягає в усуненні протиріч, узгодженні змісту, форми і (чи) функціональної дії окремих положень або цілого закону чи групи законів, приведенні їх у відповідність.

Гармонізація повинна бути частиною загальної стратегії держави щодо усунення всіх колізій, що існують в цивільному праві та цивільному процесуальному праві. З метою розробки стратегії розвитку України як правової держави, практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожного права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом прийнято низку важливих нормативно-правових актів, які визначили вектор гармонізації цивільного та цивільного процесуального законодавства. 27 червня 2014 р. між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та державами-членами підписано Угоду про асоціацію, відповідно до ст. 24 якої Сторони домовились про розвиток судового співробітництва у цивільних справах, повною мірою використовуючи відповідні міжнародні і двосторонні документи та ґрунтуючись на принципах юридичної визначеності і праві на справедливий суд. Подальше судове співробітництво між Україною та ЄС у цивільних справах буде розвиватися на основі відповідних багатосторонніх правових документів, зокрема конвенцій Гаазької конференції з міжнародного приватного права у сферах міжнародного правового співробітництва, судового процесу, а також захисту дітей [15]. Лозунгом Коаліційної угоди щодо проведення судової реформи є створення некорумпованої, ефективної і незалежної системи правосуддя, яка забезпечуватиме право на справедливий і безсторонній неупереджений суд. Крім того, Коаліційна угода передбачала:

- удосконалення процесуального законодавства через запровадження механізму, за якого суд не зможе повернути особі звернення через неналежність до підсудності;

- запровадження дієвих механізмів забезпечення реалізації принципів: юридичної правової визначеності, зокрема обмеження застосування інституту перегляду рішення за нововиявленими

обставинами, направлення справи на новий розгляд; гласності і відкритості судового процесу, змагальності, рівності;

➤ удосконалення процедури оскарження судових рішень, тому Верховний Суд отримає ефективні повноваження для формування послідовної судової практики; максимальна уніфікація процесуальних норм різних видів судочинства;

➤ запровадження сучасних інформаційних технологій у діяльність суду з метою функціонування електронного правосуддя та удосконалення системи автоматизованого розподілу справ;

➤ запровадження ефективних правових механізмів дотримання строків розгляду справ у судах;

➤ забезпечення реального виконання судових рішень, зокрема шляхом ефективного судового контролю за виконанням судових рішень;

➤ встановлення принципу залежності розміру винагороди від фактичного виконання судових рішень та строків їх виконання;

➤ запровадження додаткових стимулів для добровільного виконання судових рішень;

➤ посилення відповідальності за невиконання судових рішень [16, с. 14–15].

12 січня 2015 р. підписано Указ Президента «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», який також передбачив реформування судової системи з метою забезпечення функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини [17].

На виконання Угоди про асоціацію, Коаліційної угоди та зазначеного Указу Президента розроблено План законодавчого забезпечення реформ в Україні, який Верховна Рада затвердила 4 червня 2015 р. [18]. Гармонізація цивільного та цивільного процесуального законодавства стала пріоритетом стратегічного розвитку вітчизняної правової системи. З метою поступового зближення України та Європейського Союзу варто враховувати Директиви та Регламенти Європейського Парламенту та Ради, прийняті в межах цивільного та цивільного процесуального законодавства, а саме:

➤ Директива № 2008/52/ЕС про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах [19];

➤ Директива № 2008/95/ЕС «Про зближення законодавств держав-членів щодо товарних знаків і знаків обслуговування» [20];

➤ Директива 2009/110/ЕС щодо започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними, що вносить зміни до Директив 2005/60/ЕС та 2006/48/ЕС і скасовує Директиву 2000/46/ЕС [21];

➤ Директива № 2008/48/ЕС про договори споживчого кредитування і відміну Директиви Ради ЄС 87/102/ЄС [22];

➤ Регламент № 805/2004 про введення європейського виконавчого листа по неоспорюваних позовах [23];

➤ Регламент № 44/2001 про юрисдикцію, визнання і виконання судових рішень у цивільних і комерційних спорах [24] та ін.

Гармонізація будь-якого законодавства виявляє різні колізії в правозастосовному механізмі. Їх усунення без активної участі громадськості неможливе, адже саме громадяни та фахівці можуть конкретно зазначити проблему та шляхи її вирішення. Порядок залучення громадськості до обговорення законопроектів та проведення консультацій з громадськістю передбачений в Постанові Кабінету Міністрів України № 996 від 3 листопада 2010 р. «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [25]. Крім того, в ст. 4 Закону України від 11 листопада 2003 р. «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» чітко прописано, що одним з принципів державної регуляторної політики є прозорість та врахування громадської думки, а саме обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності [26].

Думка громадськості загалом та кожної окремої людини є необхідною ще й тому, що соціальне життя не стоїть на місці, воно завжди розвивається та змінюється, відповідно виникають нові суспільні відносини, які потребують врегулювання. Засобом гармонізації таких відносин виступає законодавство. Яскравим прикладом участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики є створення найбільшої коаліції провідних громадських організацій та експертів України, які об'єдналися заради просування та імплементації реформ в Україні – Реанімаційний Пакет Реформ (РПР). Серед досягнень РПР – ухвалення понад 80 нормативних актів, які розробляли, доопрацьовували або наполегливо адвокатавали експерти громадських організацій – учасниць РПР. Експертам РПР вдалося посилити вимоги до прозорості медіа-власності, створити можливості для масштабної енергомодернізації будівель за допомогою енергосервісних компаній, гармонізувати законодавство України та ЄС у низці сфер для впровадження Угоди про асоціацію, закласти законодавчі основи для реформи наукової та науково-технічної діяльності та ін. [27, с. 3]. У сфері цивільного і цивільного процесуального законодавства РПР запропоновано:

- обмежити строк для подання вимог відшкодування моральної шкоди у дифамаційних справах;
- узгодити норми законодавства щодо реалізації права на відповідь та щодо спростування недостовірної інформації у ЗМІ;
- привести статuti вищих навчальних закладів у відповідність до статей Закону України «Про вищу освіту» стосовно відповідальності за порушення наукової етики та плагіат;

- забезпечити регулярне оприлюднення інформації про власників та кінцевих бенефіціарів телерадіоорганізацій;
- усунути прогалини законодавства, які дозволяють приховувати медіавласність;
- законодавчо визнати громадянську та неформальну освіту;
- удосконалити законодавство у сфері корпоративного управління та прав власності для більшого захисту прав інвесторів тощо [27].

Слід відзначити, що на стадії обговорення громадськістю механізму врегулювання тих чи інших суспільних відносин об'єктом гармонізації є законопроекти. До обговорення законопроектів варто підходити виважено та добросовісно, адже в історії українського права є приклади, коли нормативно-правові акти одні й ті ж самі питання регулювали по-різному. Наприклад, в Інформаційному листі Вищого господарського суду України № 01-8/211 від 7 квітня 2008 р. «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України» проаналізовано випадки щодо порядку застосування ЦК та ГК України у випадках неоднакового правового регулювання різних суспільних відносин [28], а саме: як розуміти поняття «звичаї ділового обороту», яке міститься у ст. 7 ЦК України, і як воно співвідноситься з поняттям «міжнародні звичаї, рекомендації, правила міжнародних органів та організацій» ст. 265 ГК України; у разі можливості використання аналогії закону для регулювання цивільних відносин та аналогії права, який вид аналогії (закону чи права) підлягає переважному застосуванню; чи є тотожними поняття «припинення підприємницької діяльності» та «припинення юридичної особи»; чи є тотожними поняття «статутний капітал» у розумінні норм ЦК України та поняття «статутний фонд», про яке йдеться в ГК України; чи є тотожними поняття «підприємницькі товариства» та «непідприємницькі товариства», наведені у ЦК України, з поняттями «комерційні підприємства» та «некомерційні підприємства», наведені у ГК України; чи є тотожними поняття «строк договору», визначене ст. 631 ЦК України, та «строк дії договору», визначене ч. 7 ст. 180 ГК України тощо.

Висновки. Гармонізація цивільного та цивільного процесуального законодавства України повинна відповідати викликам сучасності щодо забезпечення справедливого розгляду судових справ відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У цьому процесі варто чітко визначити суспільні відносини, правове регулювання яких здійснюється за допомогою цивільного та цивільного процесуального законодавства, і які містять правові колізії. Важливим способом досягнення гармонізації цивільного та цивільного процесуального законодавства є врахування Директиви та Регламенту Європейського Парламенту та Ради ЄС, які прийняті в межах цивільного та цивільного процесуального законодавства шляхом створення у країні законодавчої бази, яка б передбачала та гарантувала

обов'язкове врахування громадської думки при прийнятті органами державної влади та органами місцевого самоврядування владних рішень. При подальших розвідках теми гармонізації цивільного та цивільного процесуального законодавства варто обов'язково врахувати положення Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, який є окресленням конкретних орієнтирів здійснення реформ і визначення засобів їх реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рішення Конституційного Суду України № 17-рп/2012 від 19 верес. 2012 р. Офіційний вісн. України. 2012. № 75. Ст. 33.
2. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України № 6-21цс15 від 30 жовт. 2014 р. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43307434>.
3. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України № 6-79цс13 від 2 жовт. 2013 р. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34180776>.
4. Комаров В. Цивільний процес у глобальному процесі. Право України. 2011. № 10. С. 22–44.
5. Терехов В. В. Гармонизация гражданского процессуального права: проблемы и перспективы. World & Science: materials of the international research and practice conference. 2014. May 1. P. 37–45. URL : <http://www.academia.edu>.
6. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. Часопис Київ. ун-ту права. 2012. № 1. С. 338–342.
7. Бобрик В. І. Міжнародна уніфікація і гармонізація процесуального права як напрям оптимізації цивільного і господарського судочинства в Україні. Часопис Київ. ун-ту права. 2014. № 3. С. 133–139.
8. Бонтлаб В. В. Тенденції гармонізації цивільного процесуального законодавства України та ЄС: науково-правовий аспект. Судова апеляція. 2015. № 1(38). С. 71–76.
9. Муравйов В. Гармонізація законодавства і європейська інтеграція. Право України. 2013. № 6. С. 12–50.
10. Кузнєцова Н. Проблеми гармонізації та уніфікації сучасного приватного права. Право України. 2012. № 2. С. 139–153.
11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнар. документ від 04.11.1950. Офіційний вісн. України. 1998. № 13/№ 32. С. 270.
12. Кузнєцова Н. Проблема відповідності цивільного законодавства стандартам європейського права. Унт-ські наук. записки. 2005. № 1–2(13–14). С. 66–69.
13. Тихомиров Ю. А. Коллизии между правовыми актами: способ преодоления // Колізії у законодавстві України: проблеми теорії та практики. К., 1996. С. 14–20.
14. Нескороджена Л. Л. Наукові підходи до гармонізації цивільного та цивільного процесуального законодавства. Наук. записки Ін-ту законодавства Верховної Ради України. 2016. № 3. С. 42–46.
15. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами : Міжнар. документ від 27.06.2014. Офіційний вісн. України. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 83.
16. Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна»: Угода від 27.11.2014. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15/card6#Public>.
17. Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020» : Указ Президента № 5/2015 від 12 січ. 2015 р. Офіційний вісн. України. 2015. № 4. Ст. 8.

18. Про План законодавчого забезпечення реформ в Україні : Постанова Верховної Ради України № 509-VIII від 4 черв. 2015 р . Офіційний вісн. України. 2015. № 52. Ст. 13.
19. Директива № 2008/52/ЄС Європейського Парламенту і Ради о некоторых аспектах посредничества (медиации) в гражданских и коммерческих делах : Міжнар. документ від 21 трав. 2008 р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a95/card6#Public.
20. Директива № 2008/95/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС «О сближении законодательств государств-членов в отношении товарных знаков и знаков обслуживания» : Міжнар. документ від 22 жовт. 2008 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_930/card6#Public.
21. Директива 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС щодо започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними : Міжнар. документ від 16 верес. 2009 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a18.
22. Директива № 2008/48/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС про договори споживчого кредитування і відміну Директиви Ради ЄС 87/102/ЄЄС : Міжнар. документ від 23.04.2008. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_b19.
23. Регламент № 805/2004 Європейського Парламенту і Ради ЄС о введении европейского исполнительного листа по неоспариваемым искам : Міжнар. документ від 21 квіт. 2004 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_b27.
24. Регламент № 44/2001 Ради ЄС о юрисдикции, признании и исполнении судебных решений по гражданским и коммерческим делам : Міжнар. документ від 22 груд. 2000 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a84.
25. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. Постанова КМУ № 996 від 3 листоп. 2010 р. Офіційний вісн. України. 2010. № 84. С. 36.
26. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11 верес. 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 9. Ст. 79.
27. Дорожня карта реформ (вересень 2016 – грудень 2017) ; за ред. В. В. Міського. Київ : Місто, 2016. 72 с.
28. Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України : Інформ. лист Вищого Господарського суду України № 01-8/211 від 7 квіт. 2008 р. Вісн. господарського судочинства. 2008. № 3. С. 45.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2016.

Neskorodzhena L. Harmonization of civil and civil procedural law.

Background. Analysis of judicial practice in Ukraine proves that in practice, the courts hear same cases differently. Hereat the categories of cases are also different and relate to different aspects of life: property rights, division of joint ownership, contractual relationships and so on. Since the signing of the Association Agreement between Ukraine and the EU, many scholars have turned their attention to the problems of harmonization of Ukrainian legislation to the EU legislation. The experience of the implementation of legal regulation in the EU is one of the important directions of improvement of legislation.

The ***aim*** of the article is the study of General theoretical questions of harmonization of civil law and civil procedural law of Ukraine.

Materials and methods. There were used general scientific (dialectical) and special methods of knowledge of legal phenomena: analysis and synthesis, systematic approach, the interpretation of norms, formal-logical, systemic-functional, comparative-legal and generalization. The main provisions and conclusions of the study are based on the analysis of CC and CPC of Ukraine, legal acts, domestic and foreign scientific literature.

Results. *It is determined that the necessary harmonization of civil and civil procedural law is considered from the point of view of bringing to the unity of international law and domestic legislation of the country. It should be noted that the essence of harmonization is harmonization, elimination of contradictions, conflicts, negotiation of content, form and (or) functional or some provisions of the law or laws. In order to develop strategy of development of Ukraine as a legal state, the practical implementation of the principles of the rule of law and ensure everyone with the right to a fair trial of cases by an independent and impartial court, it was adopted a number of important normative legal acts, which determined the direction of harmonization of civil and civil procedure legislation, namely the Association Agreement, the Coalition agreement and the Strategy of sustainable development "Ukraine – 2020". It was asked to agree the civil and civil procedure legislation with regard to mandatory directives and regulations of the European Parliament and of the Council adopted under the civil and civil procedural law.*

Conclusion. *Harmonization of civil and civil procedural legislation of Ukraine must meet the challenges to ensure fair trial of cases under the Convention on the protection of human rights and fundamental freedoms. This process should be clearly defined social relations, legal regulation of which is carried by civil and civil procedural law and contain legal conflict. An important way to achieve harmonization of civil and civil procedural law is the consideration of the Directive and the Regulations of the European Parliament and of the Council of the EU adopted in civil and civil procedural law by creating a legal framework that would establish and guarantee the compulsory consideration of public opinion in decision-making by public authorities and bodies of local self-government of power decisions. Upon further research of the topic of harmonization of civil and civil procedural law should be taken into consideration the provisions of the Plan of legislative support of reforms in Ukraine, which is a description of the specific guidelines for the implementation of the reforms and identifying the means of its implementation.*

Keywords: harmonization, civil law, civil procedural law, judicial reform, judicial protection.

REFERENCES

1. Rishennja Konstytucijnogo Sudu Ukrai'ny № 17-rp/2012 vid 19 veres. 2012 r. Oficijnyj visn. Ukrai'ny. 2012. № 75. St. 33.
2. Postanova Sudovoi' palaty u cyvil'nyh spravah Verhovnogo Sudu Ukrai'ny № 6-21cs15 vid 30 zhovt. 2014 r. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43307434>.
3. Postanova Sudovoi' palaty u cyvil'nyh spravah Verhovnogo Sudu Ukrai'ny № 6-79cs13 vid 2 zhovt. 2013 r. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34180776>.
4. Komarov V. Cyvil'nyj proces u global'nomu procesi. Pravo Ukrai'ny. 2011. № 10. S. 22–44.
5. Terehov V. V. Garmonizacija grazhdanskogo processual'nogo prava: problemy i perspektivy. World & Science: materials of the international research and practice conference. 2014. May 1. P. 37–45. URL : <http://www.academia.edu>.
6. Parhomenko N. M. Garmonizacija zakonodavstva Ukrai'ny z jevropejs'kym ta mizhnarodnym pravom: metody, etapy, vydy. Chasopys Kyi'v. un-tu prava. 2012. № 1. S. 338–342.
7. Bobryk V. I. Mizhnarodna unifikacija i garmonizacija procesual'nogo prava jak naprjam optymizacii' cyvil'nogo i gospodars'kogo sudochynstva v Ukrai'ni. Chasopys Kyi'v. un-tu prava. 2014. № 3. S.133–139.
8. Bontlab V. V. Tendencii' garmonizacii' cyvil'nogo procesual'nogo zakonodavstva Ukrai'ny ta JeS: naukovo-pravovyj aspekt. Sudova apeljacija. 2015. № 1(38). S. 71–76.
9. Muravjov V. Garmonizacija zakonodavstva i jevropejs'ka integracija. Pravo Ukrai'ny. 2013. № 6. S.12–50.

10. Kuznjecova N. Problemy garmonizacii' ta unifikacii' suchasnogo pryvatnogo prava. Pravo Ukrai'ny. 2012. № 2. S. 139–153.
11. Konvencija pro zahyst prav ljudyny i osnovopolozhnyh svobod : Mizhnar. dokument vid 04.11.1950. Oficijnyj visn. Ukrai'ny. 1998. № 13/№ 32. S. 270.
12. Kuznjecova N. Problema vidpovidnosti cyvil'nogo zakonodavstva standartam jevropejs'kogo prava. Unt-s'ki nauk. zapysky. 2005. № 1–2(13–14). S. 66–69.
13. Tihomirov Ju. A. Kollizii mezhdru pravovymi aktami: sposob preodolenija // Kollizii' u zakonodavstvi Ukrai'ny: problemy teorii' ta praktyky. K., 1996. S.14–20.
14. Neskorodzhen L. L. Naukovi pidhody do garmonizacii' cyvil'nogo ta cyvil'nogo procesual'nogo zakonodavstva. Nauk. zapysky In-tu zakonodavstva Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. 2016. № 3. S. 42–46.
15. Ugoda pro asociaciju mizh Ukrai'noju ta Jevropejs'kym Sojuzom, Jevropejs'kym spivtovarystvom z atomnoi' energii' i i'h derzhavamy-chlenamy : Mizhnar. dokument vid 27.06.2014. Oficijnyj visn. Ukrai'ny. 2014. № 75. T. 1. St. 83.
16. Ugoda pro Koaliciju deputats'kyh frakcij «Jevropejs'ka Ukrai'na»: Ugoda vid 27.11.2014. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15/card6#Public>.
17. Pro Strategiju stalogo rozvytku «Ukrai'na–2020» : Ukaz Prezydenta № 5/2015 vid 12 sich. 2015 r. Oficijnyj visn. Ukrai'ny. 2015. № 4. St. 8.
18. Pro Plan zakonodavchogo zabezpechennja reform v Ukrai'ni : Postanova Verhovnoi' Rady Ukrai'ny № 509-VIII vid 4 cherv. 2015 r. Oficijnyj visn. Ukrai'ny. 2015. № 52. St. 13.
19. Direktiva № 2008/52/ES Evropejskogo Parlamenta i Soveta o nekotoryh aspektah posrednichestva (mediacii) v grazhdanskih i kommercheskih dela: Mizhnar. dokument vid 21 trav. 2008 r. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a95/card6#Public.
20. Direktiva № 2008/95/ES Evropejskogo Parlamenta i Soveta ES «O sblizenii zakonodatel'stv gosudarstv-chlenov v otnoshenii tovarnyh znakov i znakov obsluzhivanija»: Mizhnar. dokument vid 22 zhovt. 2008 r. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_930/card6#Public.
21. Dyrektyva 2009/110/ES Jevropejs'kogo Parlamentu ta Rady JeS shhodo zapochatkuvannja ta zdijsnennja dijtal'nosti ustanovamy – emitentamy elektronnyh groshej ta prudencijnyj nagljad za nymy : Mizhnar. dokument vid 16 veres. 2009 r. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a18.
22. Dyrektyva № 2008/48/JeS Jevropejs'kogo Parlamentu i Rady JeS pro dogovory spozhyvchogo kredytuvannja i vidminu Dyrektyvy Rady JeS 87/102/EJeS : Mizhnar. dokument vid 23.04.2008. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_b19.
23. Reglament № 805/2004 Evropejskogo Parlamenta i Soveta ES o vvedenii evropejskogo ispolnitel'nogo lista po neosparivaemym iskam : Mizhnar. dokument vid 21 kvit. 2004 r. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_b27.
24. Reglament № 44/2001 Soveta ES o jurisdikcii, priznanii i ispolnenii sudebnyh reshenij po grazhdanskim i kommercheskim delam : Mizhnar. dokument vid 22 grud. 2000 r. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a84.
25. Pro zabezpechennja uchasti gromads'kosti u formuvanni ta realizacii' derzhavnoi' polityky. Postanova KMU № 996 vid 3 lystop. 2010 r. Oficijnyj visn. Ukrai'ny. 2010. № 84. S. 36.
26. Pro zasady derzhavnoi' reguljatornoi' polityky u sferi gospodars'koi' dijtal'nosti : Zakon Ukrai'ny vid 11 veres. 2003 r. Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. 2004. № 9. St. 79.
27. Dorozhnja karta reform (veresen' 2016 – grud. 2017) ; za red. V. V. Mis'kogo. Kyi'v : Misto, 2016. 72 s.
28. Pro dejaki pytannja praktyky zastosuvannja norm Cyvil'nogo ta Gospodars'kogo kodeksiv Ukrai'ny : Inform. lyst Vyshhogo Gospodars'kogo sudu Ukrai'ny № 01-8/211 vid 7 kvit. 2008 r. Visn. gospodars'kogo sudochynstva. 2008. № 3. S. 45.